

ISTORIJA BOGA
4000 godina traženja kroz judaizam, hrišćanstvo i islam
(Narodna knjiga-Alfa, Beograd, 1995)

Britanska spisateljica iz oblasti sociologije i istorije religije, Karen Armstrong, nakon sedam godina u manastiru kao iskušena i redovnica, je objavila preko dvadeset knjiga i naučnih članaka, koji zajedno sa televizijskim dokumentarcem i nekoliko novinskih analiza, zaista čine jednu plodnosnu karijeru. U njenom izuzetno bogatom radu izdvojila se knjiga „*Istorija Boga – 4000 godina traženja kroz judaizam, hrišćanstvo i islam*“ (A History of God – The 4000 Year Quest of Judaism, Christianity and Islam), kao stručna studija o istorijskom razvoju ideje Boga u okviru tri pomenute dominantne monoteističke religije, uz povremeni osvrt na budizam i hinduizam. Ova knjiga, objavljena prvi put 1993. godine, poslužila joj je kao osnova na kojoj je izgradila neka od svojih narednih dela, kao što je poznata *Islam: A Short History* iz 2002. godine. Kompleksnost i obim teme nisu omeli autorku da na svega 460 stranica prikaže kako su muškarci i žene kroz istoriju gledali na ideju Boga. Iako stručna studija iz oblasti sociologije religije, pogoduje i onim čitaocima koji o samoj religiji znaju veoma malo, ili ni malo, s obzirom da autorka uspeva da navede i objasni sve značajne religijske pojmove smeštajući ih u adekvatan kontekst. To je samo jedan od razloga zašto se ova studija izdvaja u moru literature iz komparativnih religija, i zašto je važno napisati par reči o njoj.

Armstrong je svoju studiju analitički podelila u poglavlja, i to: 1. U početku...; 2. Jedan Bog; 3. Svetlo za nejevreje; 4. Trojstvo : hrišćanski Bog; 5. Jedinstvo : Bog islama; 6. Bog filozofa; 7. Bog mistika; 8. Bog za reformatore; 9. Prosvećenost; 10. Smrt Boga?; 11. Da li Bog ima budućnost? Osim navedenih 11 poglavlja, u sastavu ove studije se nalaze i mape, uvod, glosar, fusnote, preporuke knjiga za čitanje, kao i registar pojmova.

Pre prikaza nastanka i razvoja judaizma, hrišćanstva i islama, Karen Armstrong ističe već vidjen argument da je Homo sapiens istovremeno i Homo religiosus, da je religija čoveku urođena, i da je kroz vekove služila da njegovom životu prida značenje i smisao. Kao objašnjenje opstanka ljudske ideje Boga navodi njenu fleksibilnost i sposobnost da se prilagodi kontekstu vremena. Da bi određena ideja o Bogu bila prihvaćena i opstala mnogo je važnije da je efikasna, da deluje, nego da je naučno, odnosno logički valjana. Autorka delo koncipira u skladu sa uverenjem da je klasičan linearan istorijski razvoj ove ideje nemoguć, s obzirom da se religija isto kao i umetnost, a suprotno od nauke, u ciklusima vraća određenom broju tema.

U prvom poglavlju se hrabro pretpostavlja da je prvobitno postojao primitivni monoteizam koji je napušten onda kada je Bog postao suviše apstraktan i dalek čoveku, što Armstrongova reflektuje na savremenu krizu spiritualnosti karakterističnu za moderna društva. Sveti Svet bogova kao prototip čovekove egzistencije danas se kosi sa osnovnim modernim vrednostima kao što su nezavisnost i autonomija. Ovo poglavlje posvećeno je prelascima iz monoteizma u politeizam, te ponovo u monoteizam oličen u Jahveu, uz kratak osvrt na hinduizam i budizam radi potpunijeg razumevanja pojmova koje omogućava uporedna metoda. Drugo poglavlje se detaljnije bavi pitanjem Jahvea, odnosno uzrocima i uslovima za nastanak jevrejstva, a autorka skreće pažnju i na opasnost koju sa sobom nose različite teologije izbora. Hrišćanstvo – pojava i razvoj - tema je trećeg i četvrtog poglavlja, zajedno sa svim problemima i paradoksima sa kojima se na tom putu suočavalo. Značajno je prikazivanje razlike koja se javlja između Zapada zasnovanog na *kerigmi* (javno učenje crkve

zasnovano na Bibliji), i Istoka koji počiva na *dogmi* (privatno i tajno učenje o kom se čuti kako bi se sačuvalo sveti karakter misli). Najmlađa od tri monoteističke religije, islam, obrađena je u petom poglavlju. Armstrongova navodi da je islam zamenio pređašnju dominantnu ideologiju Arabije – *Muruwah*, onda kada je došlo do slabljenja plemenskih vrednosti usled jačanja individualizma razvojem trgovine. Izdvojila bih interesantnu tvrdnju autorke da Muhamed nikada nije insistirao na prelasku Jevreja i Hrišćana u islam, te da je islam u tom pogledu najtolerantnija od ove tri religije. Ona u prilog tome iznosi zakonsku zabranu za podsticanje na preobraćanje vere koja je bila na snazi oko 700. godine. Naredna dva poglavlja, šesto i sedmo, posvećeni su falsafi, novom tipu muslimana koji zastupa racionalizam, i misticizmu koji se javlja u sve tri religije. Ovde se ukazuje na još jednu opasnost, opasnost od doslovnog ili pojednostavljenog tumačenja misticizma i doktrina falsafe. Armstrongova tumači savremeno oduševljenje Zapada sa psihoanalizom kao potrebu i želju za misticizmom. Sledeće poglavlje ukazuje na presudan uticaj koji su petnaesti i šesnaesti vek imali na narode Boga, posebno na hrišćanski Zapad usled izdvajanja protestantizma kao treće hrišćanske struje. Krajem ovog perioda javljaja se pojam ateizma, ali ne u obliku kakav zauzima na kraju osamnaestog veka, a to ujedno predstavlja i temu devetog poglavlja. U desetom poglavlju usredsređenom na smrt Boga autorka mudro ukazuje na to da osim što neadekvatne forme teizma mogu dovesti do poricanja Boga, i represija religije može uzrokovati okretanje fundamentalizmu. Poziva se na Frojda koji je uvideo da svako potiskivanje religije može jedino voditi destruktiji. U zaključnom poglavlju ostaje otvoreno pitanje budućnosti Boga, a Karen Armstrong smatra da će ljudski rod, s obzirom da ne može izdržati prazninu koja nastaje usled smrti određene koncepcije Boga, uvek nalaziti način da ga oživi pridavajući mu neko novo značenje.

Kao što i sama autorka zaključuje, poznavanje istorije i njeno razumevanje ključ su za sprečavanje ponavljanja grešaka iz prošlosti. Ideja Boga je kroz vekove često bila predmet raznovrsnih zloupotreba, čemu svedoči i savremeno doba. Usporedna i istorijska metoda kojima se Karen Armstrong služi omogućavaju čitaocu suštinsko razumevanje kako religijskih pojmova, tako i svih faktora koji su uticali na duhovnost čoveka kroz vreme. Osim paralele među religijama, obuhvaćena je i distinkcija Istok – Zapad u svakoj od njih, na razumljiv i jednostavan (premda ne i banalan) način, zbog čega joj se zaista mora odati priznanje. Iako pojedini kritičari raspravljaju o njenoj objektivnosti kada je u pitanju islam, ne može se prevideti činjenica da kroz čitavo delo provlači tezu o štetnom dejstvu doslovnog tumačenja i preterane subjektivnosti. Smatram da se ovoj knjizi treba iznova vraćati kao polaznoj osnovi prilikom svakog istraživanja religije, kao nekoj vrsti enciklopedije, iako ostaje žal zbog neobrađivanja ostalih značajnih religijskih učenja.

Katarina Bakalić¹

¹ Studentkinja četvrte godine politikoloških studija na Fakultetu političkih nauka UB. E-mail: kbakalic10@gmail.com